

УДК 658.011.3:658.012.8

О.В. Гривківська, І.В. Хлівна

УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

У статті узагальнено, згруповано та розвинено наукові підходи до визначення сутності фінансової безпеки та ризиків фінансової діяльності підприємства. Це дозволяє підвищити ефективність подальшої роботи з ідентифікації саме фінансових ризиків, розробки релевантних заходів забезпечення фінансової безпеки підприємств в сучасних умовах, а також побудови ефективної системи управління ризиками на підприємстві.

The scientific approaches to defining the essence of financial security and financial risks of the enterprise were summarized, grouped, and the developed in the article. The absence of effective legislation interpretation of the concepts of «financial security of the enterprise» and «the financial risk of the enterprise», as well as a significant differentiation of scientific approaches to the definition of these concepts, led to the need for further scientific exploration in this area. Particularly, the critical review and refinement of these categories was made in the article. The estimation of financial risks in terms to the enterprise's ability to minimize them by the company was executed. This estimation permit to improve the efficiency of further work of identifying the financial risks, of developing the relevant measures to ensure the financial security of the enterprises in modern conditions, as well as building an effective risk management system in the enterprise.

Ключові слова: економічна безпека; фінансова безпека, ризик, фінансовий стан; управління ризиком.

Keywords: economic security; financial security, risk, financial condition; risk management.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах зростання конкуренції на зовнішніх та внутрішніх ринках, постійних соціальних, економічних, інституційних трансформацій, що часто носять стохастичний характер, підприємство, як суб'єкт ринкових відносин повинно не лише вміти вчасно оцінити вагомість та перспективну значимість цих змін, відреагувати на такі зміни, а й передбачити їх, розробити превентивні інструменти та важелі захисту. Саме такі інструменти дозволять підприємству не втратити власні ресурси, вчасно переорієнтувати та відкоригувати тактичні та стратегічні плани, тобто зробити все щоб зберегти та посилити конкурентні позиції на ринку. Вирішення цих задач можливе за умов формування та функціонування на підприємстві ефективної системи економічної безпеки та системи управління ризиками. З огляду на основні проблеми та ризики, що найбільшою мірою впливають на функціонування підприємницьких структур на національному ринку останніми роками, першочергову увагу сьогодні слід приділити саме фінансовій складовій економічної безпеки підприємства та ризикам, пов'язаним з фінансовою діяльністю підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблема формування системи економічної безпеки підприємства та ефективного функціонування всіх її складових, і в тому числі фінансової, присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Ані-

кіна І. Арєф'єва О., Барановський А., Блажевич О., Бланк І., Вознюк Г., Воробйова Ю., Браун С., Горячева К., Грунін О., Грунін С., Гукова А., Єпіфанов А., Загородній А., Заїчковський А., Іванюта Т., Кракос Ю., Мойсеєнко І., Папєхін Р., Пластун О., Разгон Р. Реверчук Н. Судакова О. та ін. В цих роботах сформовано основні теоретико-методологічні положення, що дозволяють підприємству сформувати систему економічної безпеки, але питанням забезпечення належного рівня фінансової безпеки підприємства та ризикам, пов'язаним саме з фінансовою діяльністю підприємства не приділено достатньо уваги.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Відсутність в чинному законодавстві тлумачення понять «фінансова безпека підприємства» та «фінансовий ризик підприємства», а також значна диференціація наукових підходів до визначення цих понять зумовили необхідність подальшої наукової розвідки в цьому напрямі, і, зокрема, критичного огляду та уточнення цих категорій. Це підвищить ефективність подальшої роботи з ідентифікації саме фінансових ризиків, розробки релевантних заходів забезпечення фінансової безпеки підприємств в сучасних умовах, а також побудови ефективної системи управління ризиками на підприємстві.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є узагальнення та розвиток наукових підходів до визначення сутності фінансової безпеки та ризиків фінансової діяльності підприємства, а також оцінка фінансових ризиків з точки зору можливості в сучасних умовах впливу на них керівництва підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ретроспективний огляд фундаментальних робіт вітчизняних вчених, присвячених проблемам економічної безпеки показує, що розгляду цього питання на мікрорівні - рівні підприємств, організацій, установ різних економічних сфер діяльності передував період досліджень проблеми на макро- та мета-рівні, коли економічна, і, зокрема фінансова безпека розглядалась лише на рівні держави, національної економіки, зовнішньоекономічних відносин державного рівня. Загальне визначення безпеки ємно та водночас лаконічно сформульовано експертами НІСД: це захищеність від наявних чи потенційно можливих загроз. В свою чергу, економічна безпека підприємства, за визначенням Т.Іванюти та А.Заїчковського – це система створення механізму мобілізації й найбільш оптимального управління корпоративними ресурсами даного підприємства з метою найбільш ефективного їх використання і забезпечення стійкого функціонування підприємства, його активної протидії будь-яким негативним чинникам впливу на свою економічну безпеку. Далі науковці зазначають, що економічну безпеку складають юридичні, виробничі відносини і організаційні зв'язки, матеріальні й інтелектуальні ресурси, що забезпечують стабільність його функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток. [11, С.9]. Згідно тлумачення Груніна О. та Груніна С., економічна безпека підприємства – це такий стан господарюючого суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні наявних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або інших непередбачуваних обставин і в основному досягає цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику [8].

Як вже зазначалося, питання економічної, і зокрема, фінансової безпеки (остання на думку переважної більшості науковців є складовою першою) насамперед вивчалися на макроекономічному рівні. Тут слід навести визначення фінансової безпеки, надане Барановським А., яке на наш погляд є найбільш ємним: це ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин (макрорівень); це рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, верств населення, підприємства, організації, установи, регіону, галузі, сектора економіки, ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань; це стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання (макрорівень); це якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних та потенційних клієнтів, а також гарантує (у разі потреби) повернення вкладених коштів і характеризує фінансову безпеку [2]. В одному з визначень науковця, наведених вище, фінансова безпека визначається як певний фінансовий стан. Слід зазначити, що такий підхід у визначенні фінансової безпеки на мікрорівні прослідковується в роботах Бланка І.О. (це кількісно та якісно детермінований рівень фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільний захист його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки стійкого розвитку в поточному та перспективному періоді [4]); . Горячевої К. (це такий фінансовий стан підприємства, який характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи [6]); Єпіфанова А. (це стан підприємства, що: дозволяє забезпечити стабільність, платоспроможність і ліквідність у довгостроковому періоді; забезпечує достатню фінансову незалежність; задовольняє потреби підприємства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення; здатен протистояти існуючим і виникаючим небезпекам, що прагнуть завдати фінансової шкоди підприємству або змінити всупереч бажанню структуру власного капіталу, або примусово ліквідувати підприємство; забезпечує достатню гнучкість при прийнятті фінансових рішень, захищає фінансові інтереси власників підприємства [9]) Судакової О. (фінансова безпека — це важлива складова частина економічної безпеки підприємства, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансів підприємства, яка відображається через систему критеріїв і показників його стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових резервів, фінансову стійкість (стабільність); рівні забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення його потреб і виконання існуючих зобов'язань; якістю фінансових інструментів і послуг, що запо-

бігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан підприємства; ступенем захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях [16]). На думку Папехіна Р. фінансова безпека визначає граничний стан фінансової стійкості, в якому повинно знаходитися підприємство для реалізації своєї стратегії, і який характеризується спроможністю підприємства протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам [14].

З позицій захисту підприємства від несприятливих внутрішніх та зовнішніх впливів визначають фінансову безпеку Реверчук Н. (це захист від можливих фінансових витрат і попередження банкрутства підприємства, досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів [15, С.22]); Мойсеєнко І. (стан, який забезпечує захищеність фінансово-економічних інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах [13, С.28]), Загородній, А., Вознюк Г. (це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання фінансових зобов'язань [76]).

Третя, найбільш чисельна група науковців, підходить до визначення фінансової безпеки з позицій наявності низки компетенцій (здатностей) у підприємства щодо функціонування на ринку. До цієї групи нами віднесено Єпіфанова А., Пластуна О., які визначають фінансову безпеку як здатність підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію відповідно до цілей загальної корпоративної стратегії в умовах невизначеного і конкурентного середовища [10]; Кракоса Ю., Разгона Р. (це здатність підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію [12, С.87]); Папехіна Р. (це здатність підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію відповідно до цілей загальної корпоративної стратегії в умовах невизначеного і конкурентного середовища; граничний стан фінансової стійкості, в якому повинно знаходитися підприємство для реалізації своєї стратегії, характеризується спроможністю підприємства протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам [14]); Гукову А., Анікіну І. (здатність підприємства самостійно розробляти і провадити фінансову стратегію, відповідно до цілей загальної корпоративної стратегії, в умовах невизначеного і конкурентного середовища; такий стан підприємства, що дозволяє забезпечити фінансову рівновагу, стабільність, платоспроможність і ліквідність у довгостроковому періоді; забезпечує достатню фінансову незалежність; задовольняє потреби підприємства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення; здатен протистояти існуючим і виникаючим небезпекам, що прагнуть завдати фінансової шкоди підприємству або змінити всупереч бажанню структуру власного капіталу, або примусово ліквідувати підприємство; забезпечує достатню гнучкість при прийнятті фінансових рішень; захищає фінансові інтереси власників підприємства [7]); Воробйова Ю., Блажевич О. (здатність підприємства в повній мірі задовольняти як власні потреби, так і інтереси власників та інших учасників фінансових відносин [5]).

Отже, нами ідентифіковано три основних наукових підходи до визначення поняття фінансової безпеки підприємства, які доповнюють та дозволяють найбільш комплексно визначити цю категорію. Це підходи з позиції відповідного фінансового стану підприємства, з позицій захисту підприємства від несприятливих внутрішніх та зовнішніх

впливів, а також з позицій наявності низки компетенцій (здатностей) у підприємства щодо функціонування на ринку та втілення розроблених стратегій діяльності в практиці господарювання.

Розгляд фінансової безпеки з позицій захисту підприємства від несприятливих внутрішніх та зовнішніх впливів обумовлює необхідність ідентифікації основних фінансових ризиків, з якими стикається підприємство в сучасних умовах. Цілком погоджуючись з визначенням фінансового ризику, наданим Бланком І. (фінансовий ризик підприємства являє собою результат вибору його власниками або менеджерами альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення бажаного цільового результату фінансової діяльності при вірогідності настання економічного збитку (фінансових втрат) через невизначеність умов його реалізації [3, с. 622]), зазначимо, що насамперед фінансові ризики підприємства слід поділити за джерелом виникнення на зовнішні та внутрішні. Якщо поява та вірогідність настання внутрішніх фінансових ризиків цілком і повністю залежить від якості та доцільності прийнятих фінансових рішень керівництвом підприємства та фінансової політики, яка розроблена та реалізується підприємством, що в свою чергу обумовлює можливість ефективного управління такими видами ризиків на мікрорівні, то поява та вірогідність настання зовнішніх ризиків залежить від низки факторів, важелі впливу на які у підприємства відсутні, і тому забезпечення його фінансової безпеки в цьому випадку залежить від здатності спрогнозувати появу цих ризиків, вірно оцінити вірогідність їх настання та ступінь їх негативного впливу на діяльність підприємства, а також розробити відповідні стратегічні та тактичні рішення для мінімізації такого впливу.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз підходів науковців до визначення поняття фінансової безпеки підприємства дозволив згрупувати їх у три групи, які доповнюють та дозволяють комплексно визначити цю категорію. Це підходи з позиції відповідного фінансового стану підприємства, з позицій захисту підприємства від несприятливих внутрішніх та зовнішніх впливів, а також з позицій наявності низки компетенцій (здатностей) у підприємства щодо функціонування на ринку та втілення розроблених стратегій діяльності в практиці господарювання. Подальші дослідження в цьому напрямі будуть присвячені ідентифікації окремих внутрішніх та зовнішніх фінансових ризиків, зведенню їх в систему та розробці рекомендацій щодо управління ними.

1. *Ареф'єва О.В.* Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 98 – 103.;
2. *Барановський О.І.* Фінансова безпека : монографія / О. І. Барановський; Інститут економічного прогнозування. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.;
3. *Бланк І.А.* Управление финансовыми ресурсами / И.А. Бланк. – М. : Омега-Л, 2011. – 768 с.
4. *Бланк І.А.* Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А.Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.;
5. *Воробйов Ю.М.* Фінансова безпека організацій рекреаційної сфери / Ю. М. Воробйов, О. Г. Блажевич // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2010. – № 2. – С.12–19.;
6. *Горячева К.С.* Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка організації та управління підприємствами» / К.С. Горячева. – К., 2006.;
7. *Гукова А.В.* Роль финансовой безопасности предприятия в системе его экономической безопасности / А. В. Гукова, И. Д. Аникина // Образование и общество. – 2006. – №3. – С. 98–102;

8. *Грунин О.А.* Экономическая безопасность организации / О.А.Грунин, С.О. Грунин – СПб.: Питер, 2002. – 160 с.; 9. *Єпіфанов А.О.* Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський] ; за ред. д.е.н., проф. А. О. Єпіфанова. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.; 10. *Загородній А.Г.* Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К. : Знання, 2007. – 1079 с.; 11. *Іванюта Т.М., Заїчковський А.О.* Економічна безпека підприємства: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т. М. Іванюта, А. О. Заїчковський – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.; 12. *Кракос Ю.Б.* Управління фінансовою безпекою підприємств / Ю. Б. Кракос, Р.О. Разгон // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. – №1. – С. 86-97.; 13. *Мойсеєнко І.П.* Управління фінансово-економічною безпекою підприємства / І. П. Мойсеєнко, О. М. Марченко. – Львів, 2011. – 380 с.; 14. *Папехин Р.С.* Индикаторы финансовой безопасности предприятий / Р. С. Папехин. – Волгоград : Волгоградское научное изд-во, 2007 – 16 с.; 15. *Реверчук Н.Й.* Управління економічною безпекою підприємницьких структур : монографія / Н. Й. Реверчук. – Л. : ЛБІ НБУ, 2004.– 195 с.; 16. *Судакова О. І.* Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства / О. І. Судакова // Економічний простір. – 2008. – № 9. – С. 140–148.